

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

VÝCHOVA VE STAROVĚKU U XENOFONA

Vedoucí práce: PhDr. Bc. Zuzana Svobodová, Ph.D.

Autor práce: Kamil Luzar

Studijní obor: Vychovatelství - Pedagogika volného času

Ročník: 3. ročník

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum

Podpis studenta
(vlastnoruční podpis ve všech kopiích práce)

Děkuji vedoucí bakalářské práce PhDr. Bc. Zuzaně Svobodové, Ph.D. za cenné rady,
připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

Úvod.....	5
1 Starověké Řecko v letech 559 – 323 př. n. l.	7
1.1. léta 559 – 480 př. n. l.....	7
1.2. léta 480 – 447 př. n. l.....	9
1.3. léta 447 – 399 př. n. l.....	12
1.4. léta 399 – 323 př. n. l.....	14
2 Biografie Xenofona	18
3 Dílo Xenofona.....	20
3.1. Historické spisy	18
3.2. Odborné spisy.....	26
3.3. Sokratovské spisy.....	29
4 Sokrates a jeho dílo.....	35
5 Vztah Sokrata a Xenofona.....	37
ZÁVĚR	38
Seznam použitých zdrojů.....	40

Úvod

Obor Pedagogika volného času, který je vyučován na jihočeské univerzitě – Teologické fakultě je jedním z nedílných součástí výchovy a vzdělávání, a jeho nedílnou součástí také je výchova jedince. Proto, abychom plně porozuměli výchově v celém jejím kontextu dějin, je důležité do těchto dějin proniknout. Na výchovu jedince i společnosti mělo vliv každé období naší historie. Jedna z kapitol dějin naší civilizace, která výchovu ovlivnila, a to zcela zásadně, byl starověk. Velký podíl na výchově ve starověku mělo právě starověké Řecko v období Městských států, jako byly Athény, Sparta, Théby a další. Samotná výchova v antickém Řecku je téma na mnoho a mnoho stran a na dlouhé bádání a rozebírání. Přesto ji nikdy nelze zcela postihnout dokonale a vždy bude existovat některá z nezodpovězených otázek, se kterými se bude dít pracovat. Téma výchovy se ve starověkém Řecku dá uchopit a zkoumat z mnoha rozličných směrů a popsat mnoha způsoby a to jak z pohledu tehdejších městských států Sparty a Athén, tak i z pohledu Perské říše, či v pozdější době jinou velmocí. Já jsem si vybral jako téma mé práce výchovu ve starověku, ve starověkém Řecku z pohledu městských států Athén a Sparty, jako období jsem zvolil právě období v letech od 428-354 př. n. l. a to právě proto, že v této době žil nejen jeden z klasiků pedagogiky Sokrates, ale hlavně jeden z jeho žáků a obdivovatelů Xenofon z Athén, který žil pravděpodobně v letech 428 – 354 př. n. l. A právě Xenofonovi, tomuto známému athénskému všestrannému muži a jeho dílu, bych se chtěl věnovat v této práci. Ačkoli byl Xenofon více praktik, než filosof, přece jen bych si jej dovolil označit také za filozofa, přesto, že toto není označení jednoznačné. Jiné označení může být také historik, politik. Přesto, jak jsem již uvedl, byl Xenofon znám svou všestranností a to jak v životě, tak i ve své spisovatelské tvorbě.

Cílem této práce je zaměřit se a popsat život Xenofonův, jeho dílo, jeho vliv na výchovu a vzdělávání ve starověkém Řecku a jeho přínos dnešní generaci, poukázání na jeho vztah s klasikem antické pedagogiky Sokratem. Také přiblížit události té doby, té pohnuté doby, plné válek a sporů mezi městskými státy, ale také válek přicházejících z venčí. Tato doba nebyla moc nakloněna klasickému filozofování, jak ho známe u

Sokrata. Abychom se dokázali lépe orientovat v této době starověkého Řecka, je nutné tuto dobu událostmi blíže přiblížit a popsat. Mé zaměření bude směřováno právě na přiblížení života Xenofona, čím a jak byl ovlivňován a jak probíhal. V této práci se pokusím podrobněji popsat a vysvětlit nejznámější Xenofonova díla a jejich dějový obsah.

Opěrnými body této práce bude zejména literatura, a to jak historická, zejména týkající se starověkého Řecka a Antiky, tak přímo díla Xenofona a historické události, které mohly toto dílo ovlivnit. Byla to doba mezi Perskými válkami. V tuto dobu probíhaly další a další války a to jak vnitřní války mezi městskými státy, tak války s vnějšími nepříteli. Tato doba končila obdobím konce městských států v době po smrti Filipa II., potažmo Alexandra III. Velikého. V této době proběhlo mnoho velkých dějinných milníků a událostí. V této práci se budu snažit tuto dobu přiblížit spíše z pohledu Athén, potažmo Sparty, ale budu se snažit vyvarovat se širším událostem ne toliko ovlivňujících život těchto Městských států. Xenofon byl sice Athéňan, ale většinu života strávil mimo Athény. Byl ovlivněn hodně kulturou Sparty. Přesto že zaměření této práce je na období života Xenofona, historii této doby přiblížím ve větším časovém období a to v letech 559 – 323 př. n. l. Je to z důvodu, že tyto dějinné události hodně ovlivnily události doby, kdy žil Xenofon. Cílem práce bude také zjistit, kdo byl vlastně velký učitel Xenofona Sokrates a jeho vliv na Xenofonův život.

Vzhledem k tomu, že Xenofon nebyl do češtiny často překládán, jelikož nejde u laické veřejnosti o postavu historie až tak známou, tak bude problém sehnat důležitou literaturu, sehnat co nejvíce spisů a knih a děl, které napsal sám Xenofon, či překlady jeho děl, neboť některá byla přeložena do češtiny pouze jednou a to před více než 150-ti lety. Také publikace představující starověké Řecko v dějinných událostech.

1. Starověké Řecko v letech 559 – 323 př. n.l.

1.1. Léta 559 – 480 př.n. l.

Bylo to těžké období starověké řecké civilizace a kultury. Byla to doba politicky křehká a válkami protkaná. V této době však vyrůstalo nespočet kulturních a politických talentů – osobností tak jako v žádné jiné době. Na jednu stranu doba nestálá protkaná nekonečnými válkami a boji o moc a svobodu, na druhé straně doba, ze které pocházejí ty největší spisy a památky v celé historii naší civilizace.

Abychom se dostali k starověkému Řecku tohoto historického období, musíme si uvědomit, čím vlastně problémy starověkého Řecka začaly. Dosud největší říši světa založil král Kyros II., byla to perská říše. Přesto že se tento název nikdy nepoužíval, je historicky tato říše takto označována. Vliv této říše na starověké Řecko vznikl v době, kdy Kyros II. napadl Lýdii a podmanil si ji. Tímto získal ke své říši západopevninské řecké státy, které byly závislé právě na Lýdii. V hlavním městě Lýdie Sárdách vznikla dominie a tato silně ovlivňovala Řecko. Tyto dominie byly dvě. Druhá byla v malé Frýgii. Oběma těmito dominiím vládl Dareios, který podnikal nájezdy proti východoevropských Skythům. Podařilo se mu násilně obsadit Thrákii, což byl pro něj veliký úspěch. Protože potřebovali Athéňané dovážet do řecka obilí a zemědělské produkty, chtěli ovládnout důležitou vodní cestu do Černého moře. Proto vybudovali athénskou kolonii v Thráckém Chersonesu v roce 547 př. n. l.. Někdy v roce 524 byl do Chersonesu athéňany vyslán Miltiades Mladší, aby posilnil postavení Athéňanů.

Podařilo se mu potlačit Thrácké nepokoje. Oženil se s dcerou thráckého krále Olora. Dareios podnikl válečnou výpravu do evropy v letech 513-512 př. n. l. a Miltiades velel části jeho armády. Jakmile se však Dareios pokusil přejít Dunaj, tak se Miltiades postavil na stranu řeků a vojenskými radami jim pomohl proti Dareiosovi.¹

Když poté Dareios odjel zpět do perské říše, tak Miltiades z perské okupace vymanil dva ostrovy Imbros a Lemnos a předal je Athénám. Každopádně Dareios chtěl do své nadvlády také města z řecké pevniny. V roce 498 došlo k povstání řeckých měst

---

¹ Srov. GRANT, M. *Klasické Řecko*. Praha: BB art, 2004. ISBN 80-7257-079-X. s. 23 – 27.

v Ionii. Povstalcům přišli na pomoc Athény a Eretria a pomohli vyplenit jim hlavní město Lýdie Sardy. Poté se však stáhli a povstání bylo potlačeno. Povstání také podporoval Miltiades. Dareiova touha po moci v Athénách a Eretrii stoupla. Mardoniosovi Dareiovu synovci se podařilo zklidnit povstání Ioinských měst umožněním určité formy demokracie. Poté dokončil podmanění Thrákie. Poté perští vojevůdci Datis a Artafernes vypluli na trestnou výpravu proti Eretrii a Athénám. Jejich doprovod tvořil nechvalně známý Athénský tyran Hippié. Po šesti denním obléhání padla po zradě Eretria do vlády Persie. Peršané se potom nalodili a v počtu 20000 mužů se přesunuli až k Marathonu, který byl nedaleko Athén, které byly asi 66 km jižně od Marathonu. Nepřítel Peršanů Miltiades mladší se rozhodl na nic nečekat a s 10000-ti tisíci hoplity vyrazil vstříc perskému vojsku u Marathonu. Athénské vojsko posílily také muži z města Plataje v počtu asi 600. Pomoc Athénám odmítli ihned Sparťané neboli Lakedaimoňané, a to zřejmě pro svůj odlišný názor na Persii. Sparta přislíbila Athénám pomoc později po náboženských obřadech. Miltiades Mladší dorazil k Marathónu a obklíčil perská vojska s tím, že počká na to, až dorazí Spartští vojáci. Protože nemohl dlouho čekat, pomocí výjimečné strategie se mu podařilo perské vojsko rozpráshit. Přesto stále neměl vyhráno. Perští vojáci se nalodili a pluli přímo na nestřežené Athény. Miltiades mladší dal ihned vojsku rozkaz k návratu do Athén. Po příchodu do Athén Miltiades mladší zjistil, že se stihli vrátit do Athén včas a před perským vojskem. Peršané se tedy vzdali a vrátili se zpět do Asie. Bylo to výjimečné vítězství Athénanů, které všem ukázalo, že velká perská říše je k poražení. Miltiades mladší zemřel na zranění, která si přivodil, když se pokoušel o neúspěšné zdolání ostrova Paros v Egejském moři. Po smrti Miltiadea mladšího zmítaly Athénami velké rozpory, dokonce se v Athénách začalo užívat ostrakismu, což je způsob hlasování athénskému lidu o vypovězení nepohodlného politika, či občana Athén. Lidé mají na hliněných střepinách napsáno jméno nepohodlného občana a hází je na hromadu. Při počtu střepin 6000 se poté zjistí, který athénský muž je na střepinách nejvíce a ten je vypovězen z Athén na deset let. V té době byl v čele Athén Themistokles (ca 528 – ca 459). Jelikož Themistokles nebyl moc nakloněn práci Miltiadea mladšího, tak mu jeho smrt otevřela cestu k moci.²

---

² Srov. GRANT, M. *Klasické Řecko*. Praha: BB art, 2004. ISBN 80-7257-079-X. s. 28 – 32.

Themistokles byl zastánce oproti Miltiadeově pozemní strategii námořní strategii. Když v Attice na Laurionu našli obrovské naleziště stříbra, přemluvil Themistokles sněm, aby zisk z tohoto naleziště nebyl jako obvyklým způsobem rozdělen mezi občany, ale aby byl použit na výrobu námořních jednotek. Podařilo se mu postavit obrovské loďstvo čítající dvě stě lodí. Mezitím v Persii v roce 486 př. n. l. zemřel Dareios I. a proti Persii povstal jak Egypt, tak Babylon, museli Peršané tedy řešit vnitřní problémy říše.³

1.2. Léta 480 – 447 př. n. l.

Poté v roce 480 př. n. l. syn Dareia I. Xerxes I. (486-465 př. n. l.) sestavil stotisícové vojsko a vyrazil na Řecko. Na jaře roku 480 př. n. l., překročila perská vojska Hellespontos. Protože v té době některé řecké státy proti Persii bojovat nechtěly, ba dokonce v nich viděly přátelskou velmoc, tak si Xerxes I. získal jejich neutralitu a někdy dokonce i přízeň. Athény a Sparta v roce 481 př. n. l. pobily na svém území perské vyslance a na podzim téhož roku svolaly sněm, kterého se účastnilo 31 měst, které byly připraveny postavit se perskému vojsku. Řekové se tedy rozhodli, že své vojsko postaví na dvou místech a to Thermopyl a Artemisia. Thermopyl obsadil s 6000 vojáky Spartský král Leonidas I. U Thermopyl Král Leonidas odrazil dva dny perské útoky, ale poté, co byl zrazen, rozpustil své vojsko a jen se svými nejměnějšími se postavil Peršanům. Všichni do jednoho padli, ale způsobili minimálně týdenní zpoždění perských vojsk. Tato událost zachránila vojsko, které bylo vysláno na Artemisii. Většina obyvatel Athén opustili město a Xerxes I. je pak vítězně dobyl. Athéňanům však stále zůstávala jejich obrovská námořní síla a spartané se mezitím stáhli na ostrov Isthmus. Themistokles však kladl spojencům na srdce, že je nezbytné všechny síly přesunout do průlivu u Salaminy. Themistokleovi se podařilo podvodně vylákat Xerxea I. do průlivu, kde jeho loďstvo ztratilo výhodu a bylo krutě poraženo Řeky. Řekům se podařilo zajmout a zničit na 200 perských lodí při vlastní ztrátě pouhých 40-ti lodí. Přesto, že perská námořní flotila byla stále početnější, než ta řecká, tato porážka zapříčinila stažení perských vojsk do Sard.

---

³ Srov. GRANT, M. *Klasické Řecko*. Praha: BB art, 2004. ISBN 80-7257-079-X. s. 32 – 34.

Toto věru úžasné vítězství řeckých vojsk přineslo Themistokleovi výjimečnou slávu až ve Spartě.⁴

Jak to ale ve starověkém Řecku chodilo, Themistokles se stal za krátkou dobu neoblíbeným, až byl zbaven svého postavení. Avšak svým stále velkým politickým vlivem začal prosazovat názor, že největším nepřítelem Athén je nyní závistivá Sparta. Začal stavět Athénské opevnění a opevnění Pirea. Tyto opevnění však byla spíše proti Spartě. Problém byl, že většina Athéňanů byla na straně a Sparty a určitě nechtěli bojovat proti Persii i Spartě. A tak se Themistokleovi stalo to, že byl za pomoci ostrakismu vyhoštěn a přesídlil někdy roku 471 př. n. l. na Argu. Jelikož ho Athéňané v nepřítomnosti odsoudili k smrti a na Argu již nebyl v bezpečí, rozhodl se pro útěk z Arga. Utekl do malé Asie, kde se obrátil na perského krále Artaxerxe I. (465-424 př. n. l.), který ho pověřil vládou nad Magnesii na Maiandru a dalšími městy, kde vládl až do své smrti. Přesto, že se po porážce od Athén Peršané stáhli, přece jen Xerxes I. nechal část své armády asi 40000 mužů v Thesálii pod velením svého zetě Mardonie. Během krátké doby po porážce Peršanů od Řeků se Mardonios rozhodl pokusit se zrušit dohodu Athén se Spartou. Jeho motivací bylo obrovské Athénské loďstvo. Proto v roce 479 př. n. l. postupoval Mardonios na jih Attikou a pustošil ji. Když dorazil do Athén, našel je opuštěné a tak je vyplenil a 10 měsíců je okupoval. Athéňané nadále odmítali nabídky Mardonie a čekali, že jim Sparta pomůže. Poté, co Sparta dlouho nereagovala na Athénské výzvy, nakonec přece jen odpověděla a vyslala Athénám na pomoc vojsko čítající 40000 mužů na ostrov Isthmos. Mardonios se poté stáhl do Boiotie, kde čekal na řecké vojsko, proti kterému chtěl nasadit 10-ti tisícovou jízdu. Jízdy se Řekové báli a utábořili se na pahorkatině pár kilometrů od Platají. V té době již Řekové po přidání 24-ti měst čítaly na 110000 vojáků. Toto tažení vyvrcholilo v dubnu roku 478 př. n. l., kdy Perská jízda vyrazila a odřízla Řeky od pitné vody. V noci se pokusili Řekové pod velením Pausania stáhnout do kopců, jenže když začalo svítat, byli Řekové ještě pořád rozptýleni. Mardonios vycítil šanci a na Řeky zaútočil. Jenže Řekové útok opětovali a vojáci se klusem řítily na Mardoniovo vojsko. Útok se jim vydařil a Peršané byli opět poraženi a stáhli se domů do malé Asie a Mardonios při útoku padl. V tu dobu poslové vyzvali Spartského krále Leotychida II., aby se s řeckým loďstvem vydal osvobodit již několikrát vzbouřenou Ionii. Peršané si po tolika porážkách již nevěřili a tak se stáhli

---

⁴ Srov. GRANT, M. *Klasické Řecko*. Praha: BB art, 2004. ISBN 80-7257-079-X. s. 35 – 37.

k poloostrovu Mykale, kde lodě obehnali opevněním. Řekové na ně však zaútočili, přidali se k nim i Ioňané z perské armády a Peršané byli poraženi.⁵

Psal se rok 479 př. n. l. a to bylo ukončení perských válek. Pausania stihl podobný osud jako Themistokla a Miltiadea mladšího. Pausanias a Themostokles byli odsouzeni k trestu smrti. Celé panhelénské sjednocení, pod kterým města bojovala se místo, aby se stmelilo, začalo rozpadat, a to zejména vzniklými spory mezi Athénami a Spartou. Což poskytlo možnost Persii vměšovat se do řeckých záležitostí. Roku 476 př. n. l. Athénský politik, syn Miltiadea mladšího Kimon (510 – 449 př. n. l.) a jeho spojenci v Eionu v Thrákii odsunul perskou posádku a rozmístěním athénských osadníků zabránil jejímu návratu. Roku 475 se podařilo obsadit ostrov Skyros v severní části Egejského moře a rozmístil zde také athénské osadníky. Koncem sedmdesátých let a začátkem šedesátých let se Kimonovi podařilo ke vstupu do aliance přinutit do té doby neutrálního Karystose na jihu Euboie a přinutil ostrov Naxos, aby zůstal v námořním spolku. Poté se spojeneckou námořní flotilou zaměřil do Lykie v Malé Asii, kde se mu podařilo vytlačit Peršany a Lykii poté připojil k námořnímu spolku. V roce 469 – 468 př. n. l. se Kimonovi podařilo porazit opět Perská vojska a to na řece Eurymedontu v Pamfylii, kde se mu podařilo zničit posádku čítající 200 lodí a pozemní Perské vojsko. Poté zaútočil také na důležité místo obchodních cest Thrácký Chersonesos, kde se dosud zdržovala Perská posádka. Tuto donutil k odchodu. Jako všem velkým Athéňanům byl mu přichystán stejný osud. Poté násilně obléháním potlačil povstání na ostrově Thas, protože tento chtěl vystoupit z námořního delského spolku. Vrátil se do Athén, kde byl obžalován, že upustil za úplatek od násilného obsazení pevninského území, které mohl Athénám vybojovat. Byl sice osvobozen, přesto se díky této kauze postavil Perikles (495 – 429 př. n. l.) proti jeho spolenectví se Spartou. Perikles dával najevo, že spolenectví se Spartou je proti zájmům Athén. Spolenectví se Spartou bylo v ohrožení, když v roce 465 př. n. l. postihlo Spartu obrovské zemětřesení a v Messenii proti ní povstalo porobení Heilotové. Spartě se podařilo povstalce obklíčit na hoře Ithomě. Avšak povstání bylo tak velké, že si pozvali na pomoc Athény v čele s Kimonem.⁶

Poté co Kimon dorazil na pomoc Spartě, se postavila Sparta proti němu a poslala Athéňany zpět domů, protože se bála jejich zrady. Kimonovi sdělili, že to bylo pro jeho dobro. Tato událost však ovlivnila další působení Kimona. V té samé době na pozadí

---

⁵ Srov. GRANT, M. *Klasické Řecko*. Praha: BB art, 2004. ISBN 80-7257-079-X. s. 37 – 40.

⁶ Srov. GRANT, M. *Klasické Řecko*. Praha: BB art, 2004. ISBN 80-7257-079-X. s. 51 – 55.

těchto událostí se rada starších – Archontů rozhodla Kimona zbavit ve jménu demokracie většiny jeho pravomocí. Toto nebyl ale jediný důsledek spartského jednání. Athéňané se postavili proti prospartské politice a toto byl následek válek mezi Athénami a Spartou v letech 460 – 445 př. n. l. Tyto války silně ovlivnily běh dalších událostí. A jako většina minulých slavných vůdců Athén byl Kimon také v roce 461 př. n. l. ostrakizován a vypovězen z Athén. Během válek se Spartou však Perikles vytáhl na tažení proti Peršanům do Egypta. Egypt totiž pro Athény skýtal jisté zásobování obilím. Navíc je požádal o pomoc proti Peršanům libyjský náčelník Inaros, který se v Egyptě proti Peršanům vzbouřil. Po úvodním vítězství však bylo vojsko delského spolku zničeno. Po deseti letech byl na návrh Perikla povolán zpět, neboť se Athény bály vpádu Sparty. Kimonovi se podařilo se Spartou vyjednat roku 451 př. n. l. pětiletý mír. Kimon se vrátil ke své antiperské politice a vytáhl na tažení proti Kypru. Zde byl však Kimon v roce 451 př. n. l. zabit při obléhání Kitia. Jeho vojsko se po vítězství u Salaminy vrátilo zpět do Athén. Tyto události přinesly konečně Athénám mír podepsáním mírové smlouvy s Persií. Touto smlouvou se Athény zavázali, že se již nebudou vměšovat do záležitostí měst v držení Peršanů a perský král Artaxerxes I. jim garantoval autonomii bez přítomnosti perských vojsk. Vzhledem k tomu, že Perské nebezpečí mírovou smlouvou pominulo, odmítly některá města posílat i nadále pravidelnou platbu do společné pokladny. Perikles však všechny města nutil provádět platbu i nadále, což mělo za důsledek nejednu vzpouru.⁷

1.3. Léta 447 – 399 př. n.l.

V roce 447 př. n. l. Boioťané zvítězili u Koroneie a potvrdili svou nezávislost. Rovněž v roce 446 – 445 př. n. l. povstala města na ostrově Eubie a vytlačili Athéňany ze svého i z okolních ostrovů. Toto povstání se podařilo Periklovi ještě potlačit. Sparta se k tomuto povstání stavěla vlažně a spíše pracovala na 30-ti letém míru. Perikles i nadále podporoval svou expanzní politiku a v letech 444 – 443 př. n. l. finančně podporoval založení Thurie, která měla přinést Athénám ekonomický prospěch v podobě přísunu západního obilí. V roce 440 – 439 př. n. l. se proti Athénám vzbouřil

---

⁷ Srov. GRANT, M. *Klasické Řecko*. Praha: BB art, 2004. ISBN 80-7257-079-X. s. 53 – 55.

ostrov Samos. Spojili se s Peršany a s Bizantiem. Perikles ostrov však napadl a po obléhání, které trvalo 9 měsíců, je přinutil ke kapitulaci. Periklovým dalším cílem bylo v roce 437- 436 př. n. l. kolonizovat Amfipole v Makedonii, což se mu podařilo. V roce 431 vypukla peloponéská válka mezi Athénami zastupující delský spolek a Spartou zastupující peloponéský spolek. Této válce předcházelo mnoho incidentů a nedůvěra v Athény narůstala, neboť svou expanzivní politikou ohrožovaly Athény ostatní městské státy. Tato válka byla největší válkou, kterou dosud řecké dějiny zažily. Tato válka vedla ke zkáze Athén. Ze začátku to byla vyrovnaná válka, Athény vládly na moři a Sparta vládla na pevnině. Válku silně ovlivnila nečekaná událost, a to že v přelidněných Athénách vypukla epidemie moru. Tato pohnutá doba pro Athény znamenala obrovský počet civilních i vojenských obětí moru. Dokonce mor usmrtil také dva Periklovy syny. Zoufalí Athéňané Perikla připravili o moc. Periklovi se však podařilo v roce 429 př. n. l. znovu dostat do vedení Athén, avšak ne nadlouho, neboť mor usmrtil za půlroku i samotného Perikla.⁸

Válka však pokračovala ještě 25 let. Jednou z její rozhodující události byl fakt, že syn Dareia II. princ Kyros mladší (424 – 401 př. n. l.), který byl už v 18-ti letech pověřen vrchním velením Malé Asie, vzplanul v intimní přátelství se spartánem Lysandrem. Tohoto Spartána povýšili v letech 408 – 407 na velitele loďstva. A právě toto velké přátelství přineslo Spartě obrat ve válce, protože Kyros přinesl spartskému loďstvu finanční podporu. Za podpory Peršanů rozdrtil Lysandros Athénské loďstvo u Notia roku 407 př. n. l. Tehdejší vůdce Athén Alkibiades (450 – 404 př. n. l.) potomek slavného rodu Alkmeónovců, který jako jediný měl dílčí úspěchy proti Spartě a dokázal ji několikrát porazit, v bitvě přítomen nebyl. Přesto však se v Athénách jeho politickým odpůrcům podařilo prosadit jeho odstoupení. Alkibiades do té doby představoval pro Athény naději na zvrát ve válce. I přesto, že odvolali Alkibiadea, podařilo se Athénám vzchopit a v roce 406 př. n. l. dosáhly cenného vítězství v námořní bitvě u Arginus. Kyros mladší dal Lysandrovi další peníze na výstavbu 200 lodí. Lysandros se vypravil do Hellespontu, dobyl tam Lampsakos a vystavěl si zde základnu svého vojska. Tato událost donutila Řeky vyslat do Hellespontu flotilu, která však nedosahovala potřebné velikosti. Athénští se utábořili u Aigospotam na protější straně Hellespontu. Potřebovali dostat na svou stranu Řeky sloužící v lépe placené Lysandrově armádě, proto vytvořili

---

⁸ Srov. GRANT, M. *Klasické Řecko*. Praha: BB art, 2004. ISBN 80-7257-079-X. s. 85 – 91.

nařízení, že každému zajatému nepřátelskému vojákovi bude useknuta ruka. Athénské vojsko se snažilo přimět Lysandra k boji a tak denně připlulo k Lampsaku a snažilo se jej vyprovokovat, pak se vrátilo zpět na Aigospotam a vojáci šli hledat jídlo. Lysandros se však vyprovokovat nenechal a po pěti dnech, když se Athéňané vrátili zpět na Aigospotam, tak na ně zaútočil Lysandros zezadu a díky tomu, že byli vojáci hledat jídlo, tak posádka byla opuštěná. Toho dne přišli Athénští o flotilu čítající 170 korábů a 4000 mužů padlo do zajetí Lysandrova vojska. Lysandros pak nechal všechny zajatce chladnokrevně popravit. Athény přišly o dopravní trasu a bylo tím přerušeno jejich zásobování, což mělo za důsledek tenčení se zásob a roku 404 př. n. l. Athény svou bezpodmínečnou kapitulací ukončili peloponéskou válku. Spartané jejich kapitulaci přijali a vstoupili do Athén. V Athénách vytvořil oligarchickou vládu třiceti tyranů. Tato vláda před koncem roku nechala popravit 1500 athénských občanů a na 5000 jich poslala do vyhnanství. Tuto vládu nastolil také v dalších podrobených Athénských městech. V čele těchto vlád byli kolaboranti. Spartané se snažili v celé své říši nastolit spartské soustátí. Toto se jim nepodařilo. Po roce spartská vláda zrušila v Athénách vládu třiceti tyranů a nechali se přesvědčit agidovským králem Pausaniasem (409-395 př. n. l.), aby v Athénách opět zavedli demokracii. I v ostatních řeckých městech se režimu nedařilo a začala se v letech 403 – 402 př. n. l. vracet zpět demokracie, což ale velmi oslabilo vliv Lysandra. Poté co zemřel Agis II. (427 – 399 př. n. l.), spoluvládce krále Pausania Lysandros podpořil jako nového spoluvládce nevlastního bratra zesnulého krále Agesilaa II. V té době se Kyros mladší rozhodl, že se zmocní perského trůnu, kterému vládl jeho bratr Artaxerxes II. V té době v letech 405 – 358 př. n. l. díky tomuto kroku dobré vztahy Sparty s Perskou říší značně ochably, protože Sparta neoficiálně podpořila toto neúspěšné povstání Kyra mladšího proti Artaxerxovi II. Kyros mladší padl roku 401 př. n. l. v bitvě u Kunax.⁹

1.4. Léta 399 – 323 př. n. l.

V roce 399 vypukl díky spartské neuváženosti otevřený konflikt mezi Persií a Spartou. Agesilaos II. byl v těžké pozici a musel čelit novému perskému nepřátelství,

---

⁹ Srov. GRANT, M. *Klasické Řecko*. Praha: BB art, 2004. ISBN 80-7257-079-X. s. 185 – 190.

v roce 395 př. n. l. vyslal vojsko proti perským zemím v Malé Asii pod vedením Lysandra. Obava z Lysandra a jeho nového vzestupu donutila Agesilaa II., aby je stáhl zpět domů a to ještě v témže roce. V tomto roce se také proti Spartě a její tyranské vládě vzbouřily Théby a Korint podporováni Athénami a Argem. Tato vzpoura měla za následek korintskou válku. Povstalci měli na své straně podporu Persie. Proti povstalcům povstalo Spartské vojsko, jehož části velel Lysandros. Podařilo se mu dobýt Orchomenos. Poté se měl u Haliartosu spojit s králem Pausaniem a hlavní části vojska. Jenže místo, aby na krále Pausania počkal, zaútočil na město sám a při útoku padl v roce 395 př. n. l.¹⁰

Athénský vůdce Konon (444 – 394 př. n. l.) však spartské vojsko porazil v námořní bitvě v roce 394 př. n. l. u Knidu. V té době také Agesilaos II. postupoval na Boiotii a přesto, že zvítězil v roce 394 př. n. l. v bitvě u Korkoneie, musel se vrátit zpět do Sparty. Konon za podpory Persie znovu obnovil zeď u Athén a Athény začaly opět vzkvétat. Chybu však udělaly Athény, když se postavily proti Persii a podpořily povstání v kyperské Salamině. Persie opět obrátila svůj vliv a podporu ke Spartě a v letech 387 – 386 př. n. l. přinutila všechny bojovné řecké státy k uzavření mírové smlouvy. Jelikož v té době byla Persie na straně Sparty, umožnilo to Spartě vměšování se do záležitostí států pevninského Řecka. Drzost Sparty vedla až tak daleko, že se pokusila si v roce 382 př. n. l. podmanit si Théby a nastolit tam známý oligarchický model vlády. Théby se však vzepřely a roku 379 př. n. l. vyprovokovaly povstání, které mělo za následek konec nadvlády Sparty. Sparta se pokusila si stejně jako Théby podmanit i Athény, což se jí nepodařilo. Toto Athény rozčarovalo natolik, že založily druhý námořní spolek, který ale nabízel daleko výhodnější podmínky, nabídl spojení Boiotii. Toto spojení však nemělo dlouhého trvání a rozpadlo se. Toho využila Persie a roku 371 př. n. l. se ve Spartě setkali zástupci Persie se všemi zástupci znepřátelených městských států. Výsledkem byl Kalliův mír. Nakonec však jednání o míru ztroskotala. Všechny státy složili přísahu sami za sebe, Sparta složila přísahu za sebe, ale i za své spojence. Théby složily přísahu za sebe. Poté chtěly Théby, pod vedením Epameinonda, (418 – 362 př. n. l.) aby byly uznány také jako reprezentace celého Boiotského spolku. Na toto však Sparta nepřistoupila. Toto mělo za následek okamžitou válku Théb se Spartou. Sparta zaútočila ihned, ještě než se Thébám podařilo

---

¹⁰ Srov. GRANT, M. *Klasické Řecko*. Praha: BB art, 2004. ISBN 80-7257-079-X. s. 189 -190.

seskupit své vojska a spojence. Následkem toho si Sparta vynutila bitvu uprostřed Boiotie u Leukter. Kterou obratní Thébani pod vedením Epameinonda vyhráli a Spartu porazili. Nyní se vůdčí mocností Řecka staly právě Théby. Théby si ale musely dávat pozor na možného protivníka, kterým byl Iason z Fer, který si podmanil všechna Thesalská města. Epameinondas mu nabídl spojenectví, které však Iason odmítl. A pokusil se zajistit mír právě mezi Thébami a Spartou. Athény zorganizovaly konferenci za účelem nastolení všeobecného míru. Epameinondas však nadále usiloval o úplné zničení Spartské nadvlády. Proto v letech 370 – 369 př. n. l. podnikl invazi na peloponéský poloostrov, kde pomohl Arkad'ánům, dostal se se svým vojskem až k údolí řeky Eurotu. Osvobodil Messenii a založil nové opevněné město Messenu. Svým tažením způsobil, že v roce 366 př. n. l. došlo k rozpadu peloponéského spolku. Epameinondovi však toto nestačilo a rozdrtil Iasonova synovce Alexandra ve Ferách. V roce 364 př. n. l. byl plně rozhodnut ohrozit athénské námořnictvo, ale jelikož se arkadský spolek od něj odtrhl, vrátil se zpět na Peloponés, kde jeho vojsko čelilo koalici složené ze Spart'anů, Athéňanů, Eleatů a Achájů. V následné bitvě v roce 362 př. n. l., která byla největší, kterou proti sobě svedla řecká vojska, zemřel na smrtelné zranění. Po jeho smrti Boiot'ané uzavřeli příměří. Po jeho smrti se v Řecku nenacházel žádný městský stát schopný nastolit hegemonii. Sparta byla stále otřesena a druhý Athénský spolek také dlouho nevydržel.¹¹

Bez vůdčího státu byly městské státy na pevninském Řecku moc rozhádané a oslabilo to jejich připravenost na vnější hrozbu, kterou dříve bývala Persie, ale nyní v roce 359 se objevila hrozba z Makedonie, kde se stal králem Filip II. (382 – 336 př. n. l.). Filip II. Byl velkým obdivovatelem Epameinonda, od kterého se učil strategii a veškerému umění boje, když byl zajatcem jako dítě v Thébách. V roce 356 př. n. l. se zmocnil Amfipole, což nahnalo strach Athénám. Filip II. se svou diplomacií a vojenskou strategií, stal vůdcem celého Pevninského Řecka. Jelikož městské státy, jako Sparta, Athény a Théby byly již notně vyčerpány dlouho trvajícím bojem a pří. Kolem roku 338 př. n. l. se Filip II. utkal s Athénským a Thébským vojskem, ale jelikož byl lepším vojenským taktikem a stratégem podařilo se mu je rozpráší. Jelikož Filipovým cílem bylo napadnout Persii, tak v roce 338 př. n. l. svolal panhelénský sněm, jehož vyústěním byl všeobecný mír. Filip II. se cítil být mluvčím a hlavou všech Řeků.

---

¹¹ Srov. GRANT, M. *Klasické Řecko*. Praha: BB art, 2004. ISBN 80-7257-079-X. s. 221 -236.

V roce 337 oznámil Filip II. válku proti Persii. V roce 336 př. n. l. však Filip II. umírá v Aigejích, kde byl zabit psychopatickým homosexuálním ctitelem. Jeho nástupcem nebyl nikdo jiný než jeho syn Alexandr III. Makedonský (356 – 323 př. n. l.) později znám jako Alexandr Veliký. Alexandrovi se podařil vpád do perské říše pod, jeho útoky během 11-ti let padala jedna země za druhou. Avšak přesto neměl tento výsledek korintského sněmu dostatečný čas na uskutečnění a po předčasné smrti Alexandra v roce 323 př. n. l. zanikly městské státy a Řekové se znovu rozdělili. Nyní na velká helénistická království. Výsledek byl ale stejný, jako když byly v Řecku městské státy, jen hašteření a výpady mezi sebou. Tuto nejednotnost využila jiná obrovská armáda a to Řím.¹²

---

¹² Srov. GRANT, M. *Klasické Řecko*. Praha: BB art, 2004. ISBN 80-7257-079-X. s. 260 -267.

2. Biografie Xenofona

Xenofon žil v letech ca 428 – ca 354 př. n. l. Pocházel ze zámožného athénskému aristokratického rodu. Jeho otec Gryll byl athénský jezdec. Díky jeho postavení se mu dostalo dobrého vzdělání. Události jeho mládí, jako byly peloponéské války, v něm zanechaly odpor k demokratickému zřízení, které bylo v té době v Athénách. Svou kritikou vůči demokratickému zřízení v Athénách byl Xenofon velmi znám. Někdy okolo roku 404 př. n. l. se Xenofon seznámil se svým učitelem Sokratem, stal se jeho nejproslulejším žákem. „Traduje se, že když jej Sokratés poprvé potkal na ulici v Athénách, zatarasil mu cestu holí a zeptal se ho, zda ví, kde se prodávají věci potřebné k životu. Xenofon mu to řekl a Sokratés pokračoval: A kam má jít ten, kdo se chce stát čestným člověkem? Mladý Xenofon nedovedl odpovědět a Sokratés mu řekl: Následuj mě tedy a já ti to povím. Xenofon jej následoval, stal se jeho žákem a zůstal jeho učení věrný po celý život.“¹³ Stále více tíhl k lakedaimónskému státnímu zřízení. Sokrates měl na Xenofona obrovský vliv a až do konce jeho života Xenofona ovlivňovaly názory Sokrata. Xenofona však zlákala touha po válečných dobrodružstvích a tak r. 401 př. n. l. vyrazil jako athénský žoldák po boku svého Boiotského přítele Proxena do služeb perského prince Kýra mladšího. Kýr mladší vyrazil na tažení proti svému bratrovi Artaxerxovi, perskému králi. V Kýrových službách vyrazil na tažení do nitra Asie a po smrti Kýra, někdy na podzim roku 401 př. n. l., se mu podařilo s desetitisíci řeckými žoldněři probojovat Persií až k Černému moři. Pak se svým mužstvem zůstal v malé Asii, kde se seznámil s Thibrónem a Derkylidem, což byli lakedaimonští velitelé. Vstoupil do jejich služeb. Poté Xenofon uzavřel doživotní přátelství s králem Agésiláosem, kterému zůstal věrný až do své smrti.

„R. 394 př. n. l. se po dlouhém pochodu přes Thrákii, Makedonii a Thesálii zúčastnil po boku Agésiláa bitvy u Boiótské Koroneie, kde bylo poraženo společné Boiótsko-athénské vojsko. Za aktivní účast v boji proti rodnému městu byl potrestán vyhnanstvím a konfiskací všeho majetku. Sparťané mu však náhradou darovali statek v Élidě u Skillúntu.“¹⁴ Zde se Xenofon usídlil se svou rodinou a začal se věnovat spisovatelské

---

¹³ CIPRO, M. *Prameny výchovy*. 1. svazek Praha: Miroslav Cipro, 1991. ISBN neuvedeno. s 53-54.

¹⁴ XENOFON. *Řecké dějiny*. 46. svazek Praha: Svoboda, 1982. ISBN neuvedeno. s. 8.

činnosti a běžným věcem, především zemědělství a lovu. Roku 371 př. n. l. po bitvě u Leukter Élejci získali své pozemky zpět, takže Xenofon se musel odtud odstěhovat. S rodinou se přesunul do Korintu, kde se věnoval převážně psaní. Zlomem v jeho životě byl rok 369 př. n. l., kdy byla uzavřena Lakedaimonsko-athénská přátelská smlouva. Touto smlouvou totiž Athéňané zrušili také své usnesení, kterým byl kdysi Xenofon vypovězen z města. Xenofonovi synové sloužili v athénské jízdě. Jeho syn Gryllos padl roku 362 př. n. l. v bitvě u Mantineje. Smrt Xenofona není dodnes přesně určena, předpokládá se, že zemřel v roce 355 nebo 354 př. n. l. a to při návštěvě Korintu.¹⁵

Kromě učení Sokrata ovlivňovaly život Xenofona také jeho tradice, jeho původ. Xenofon byl až obdivuhodně všestranným athénským mužem. Xenofonova díla jsou dobově nejvíce realistická, například ve spovnění s idealistickým Platónem. Pokud hovoříme o výchově u Xenofona, jde většinou vždy o výchovu vojáků, muže, jinochů a chlapců.

„Xenofon byl na jedné straně egoistou, ale na druhé straně i velkorysým filantropem s optimistickými názory, ale jeho časté záchvaty zasmušilého moralizování svědčí o zvláštní směsici banálních předsudků i pověrečné zbožnosti. Nicméně jeho etické osvětářství, zprostředkované jasnou, inteligentní prózou a tu a tam proložené poutavým vyprávěním, činí z něj navýsost čtivého autora, kterého mnozí Římané hluboce obdivovali pro jeho kombinaci veřejné činnosti s literární aktivitou, jež z něj učinila nejpopulárnějšího athénského prozaika“¹⁶

---

¹⁵ Srov. GRANT, M. *Klasické Řecko*. Praha: BB art, 2004. ISBN 80-7257-079-X. s. 228 -231.

¹⁶ GRANT, M. *Klasické Řecko*. Praha: BB art, 2004. ISBN 80-7257-079-X. s. 231.

3. Dílo Xenofona

Spisovatelská kariéra Xenofona se rozjela až v jeho pozdějším věku a to teprve, když se Xenofon usídlil na skilluntský statek, někdy kolem roku 386 př. n. l. V té době mu bylo kolem 42 let. Svá díla psal svým osobitým stylem. Vzhledem k tomu, že většinu života prožil mimo Athény, byl jeho sloh tímto poznamenán a ve svých dílech užívá také slov spartských, Boiobských a jiných. Jeho sloh byl ale přesto v té době oblíbený a vytríbený. Xenofonův učitel byl totiž také Isokratés (436-338 př. n. l.). U Isokrata se Xenofon učil umění řečnickému. Xenofonova činnost spisovatelská je hodně rozmanitá a všestranná. Psal opravdu různorodá díla, psal spisy historicko-politické, spisy odborné, spisy filozofické - sokratovské. Mezi jeho historické a zároveň politické spisy patří Anabáze, O Kýrově vychování (Cyropaedie), Hellénika – řecké dějiny, Agésiláos. Mezi Sokratovské spisy patří Hostina, Vzpomínky na Sokrata, Sokratova obhajoba a Oikonomikos. Mezi odborné spisy Xenofonovy patří Republika Lacedemoňanů¹⁷

3.1. Historické spisy

Anabáze

(377 př. n. l.)

„Anabasis“¹⁸ Anabáze je jak jedno z nejznámějších děl Xenofona, tak jedno z nejznámějších válečných děl historie. Je brána někým spíše jako válečná reportáž a jinými zase jako deník samotného Xenofona. Styl jeho psaní je psán líbivě čtenáři a spíše románovým způsobem. Anabáze je rozdělena na sedm knih, ve kterých Xenofon líčí své putování ve službách Kýra proti jeho bratru Perskému vládci Artaxerxovi. Ve své anabázi se snaží popsat pouze události, které sám zažil, nebo se na nich spolupodílel s jinými. Jeho dílo působí na čtenáře hodnověrným způsobem. V tomto díle Xenofon staví svou osobu do role částečného vypravěče a svou roli v tažení v díle také přeceňuje, občas se z jeho až dokumentačního díla stává dílo, kde on, Xenofon, je hlavní strůjce

---

¹⁷Srov. CANFORA, L. *Dějiny řecké literatury*. Praha: Koniasch Latin Press, 2004. ISBN 80- 85917-69-6. S. 297

¹⁸ řecké slovo a znamená „cesta vzhůru“

tažení a má dar a možnost kritizovat druhé. Jak je uvedeno výše, je Anabáze dílem psaným způsobem podobným deníku, či vyprávění, přesto však má velkou historickou hodnotu. Z díla se dá převzít ve velkém množství také jeho chronologie, která nám dává možnost zjistit dějiny té doby. Na toto navazuje další Xenofonovo dílo Řecké dějiny.

Xenofonovo vyprávění je psáno svižně a velice poutavě. V díle je kromě historických momentů zakomponován také vzor správného všestranného muže té doby, jímž Xenofon bezesporu byl. Muž spravedlivý, přísný, čestný, rozvážný, ale také lidský se svými občasnými výpadky, jedná se přece jen o člověka. Xenofon zde líčí většinu svých druhů zřejmě v lehce lepším světle, než doopravdy byli. Ne že by přímo psal fikci, pouze tu a tam zřejmě něco opomene a něco méně důležité zase více zvýrazní. Díky své všestrannosti měl Xenofon možnost se v díle opírat i o věci, kterým mnoho Řeků té doby nerozumělo a tím se jim nemohlo věnovat. Anabáze je prostě celistvé dílo, které obsahuje všechny stránky dobrého textu a jeho věrohodnosti. Své dílo napsal až poté, co se z tažení vrátil, znamená to tedy, že si uměl velice dobře zadokumentovat všechny události, aby je pak mohl upravit a použít v tomto díle. Toto dílo vydal Xenofon pod svým pseudonymem Themistogenés Syrakúský, proč to vydal pod pseudonymem se dodnes nezjistilo, snad byl důvodem Xenofonův exil z Athén, tak si nechtěl Athéňany ještě více popudit proti sobě.

„Řekl jsem již, že máme mnoho slibných nadějí na záchranu. Předně jsme zůstali věrni božím přísahám, kdežto nepřítelé je nedodrželi a proti přísahám porušili mír. Když se věci mají takto, lze očekávat, že budou bohové protivníky našich nepřátel a našimi spojenci, a to takovými, kteří dovedou podle své vůle i z velikánů brzy udělat trpaslíky a snadno zachránit malé, byť i byli ve svízelných situacích“¹⁹

Knih první

Tato část knihy pojednává o putování Kýra Mladšího s najatými Řeky do nitra perské říše. Xenofon trval, na tom, že se nevrátí a postupoval s řeckými žoldněři a Kyrem dále do vnitrozemí. V bitvě U Kúnax před branami Babylonie byl Kyros zabit.

---

¹⁹ XENOFON. *Anabáze*. 1. svazek Praha: Odeon, 1974. ISBN neuvedeno. s. 95-96.

Knihy druhá

V této části knihy nabízí perský trůn Ariaiovi. Řekové se dozví, že Kyros padl a vyčkávají na další vývoj událostí.

Knihy třetí

Ve třetí knize se objevuje postava Xenofona, který se ze zpravodaje stal jedním z vůdců tažení. Společně řídí svůj ústup. Přes pustou mezopotámii až k Černému moři.

Knihy čtvrtá

Na konci této knihy to již vypadá, že se řecké námořní a odjedou do svých domovů, ale místo toho se jim otvírá nová strastiplná pout'.

Knihy pátá

Na konci páté knihy stále nedorazila vojska přislíbená spartanem Cheirisofosem a tak se Xenofon rozhoduje o tom, že založí kolonii a postaví město a tím zvětší řeckou říši.

Knihy šestá

Nakonec se nalodí jen část vojska a zbytek jde po souši. Během poutě je čeká nespočet vojenských srážek a až teprve když se dostanou do Bizantie, tak poleví. Žoldníci se zde však stávají terčem sporů mezi spartskými veliteli a dochází k tomu, že se nechají řecké na žádost Xenofona najmout do služeb Thráckého knížete Seutha

Knihy sedmá

Peníze od Seutha vážnou a Seuth, aby si řecké uklidnil pořádá oslavy a hostiny. Nakonec však za přispění Řeckých žoldníků království získal, ale žoldníkům místo žoldu nabídl dobytek. Tuto informaci žoldníci přijali hodně znechuceně.²⁰

Hellénika - Řecké dějiny 411-362

(400 – 356 př. n. l.)

Je to jeden z nejznámějších Xenofonových spisů. Zde se snaží Xenofon zachytit historii své doby a navázat na dílo Anabáze, či na dílo antického historika Thukydidy, který napsal dílo „Dějiny Peloponéské války“, které je právě do roku 411 př. n. l. Tady právě začíná Xenofonova Hellénika. Ve svých řeckých dějinách se Xenofon věnoval období let 411 – 362 př. n. l.. Toto jeho dílo obsahuje sedm knih z nichž každá je věnována určitému období těchto dějin. Kniha je opět psaná čtivě a velice dobře

---

²⁰ XENOFON. *Anabaze*. 1. svazek Praha: Odeon, 1974. ISBN neuvedeno. s. 21- 249.

zpracována vypravěčsky. Horší je to již s autenticitou událostí v díle. Xenofon byl při jejím psaní hodně ovlivněn dobou a svými názory. Proto je toto dílo méně autentické, než by bylo potřeba. Přesto vypovídá o řeckých dějinách velmi poutavě a svižně. Xenofon se v tomto díle snažil o přiblížení a detailní rozbor událostí jeho názorů a myšlenek nejbližších a naopak, témata, která jej nezajímala, či nebyla pro něj působivá, jen zběžně a obecně zmiňuje a posouvá je úmyslně do pozadí dějin. Právě tímto je objektivita díla sporná. Přesto je dílo obrovským přínosem už jen z důvodu pokračování historie, kterou začal psát Thúkýdides před Xenofonem.

První kniha: Tato kniha vypráví dějiny v událostech v letech 411 – 406 př. n. l.

Druhá kniha: Tato kniha vypráví dějiny v událostech v letech 406 – 401 př. n. l.

Třetí kniha: Tato kniha vypráví dějiny v událostech v letech 401 – 395 př. n. l.

Čtvrtá kniha: Tato kniha vypráví dějiny v událostech v letech 395 – 388 př. n. l.

Pátá kniha: Tato kniha vypráví dějiny v událostech v letech 388 – 375 př. n. l.

Šestá kniha: Tato kniha vypráví dějiny v událostech v letech 375 – 369 př. n. l.

Sedmá kniha: Tato kniha vypráví dějiny v událostech v letech 369 – 362 př. n. l.

„Krásný příběh se vypráví o vašich předcích, kteří neponechali bez pohřbu Argejské, když skonali na Kadmeji. Jenže vy byste uskutečnili mnohem krásnější čin, kdybyste nedopustili, aby se Lakedaimoňané ještě zaživa stali obětí zpupné bezohlednosti.“²¹

Agésiláos

(377 př. n. l.)

V tomto díle Xenofon píše spíše biograficky, ale jak je u něj běžné, vyzdvihuje skutky Spartského krále Agésiláa. Xenofon zde popisuje tak jako v anabázi stejným slohem úspěšné vojenské tažení proti Persii. Xenofon v díle zmiňuje všechny Agésiláovy vlastnosti, nutné pro krále, ale tak i pro vojenského стратега, taktika a vůdce. Ve svém díle poté píše spíše o vlastnostech Agésiláa, jeho mravních zásadách a jeho chování. Zde je také zřejmý jeho vliv na výchovu, neboť se zde snaží čtenáři podat informace o osvíceném vladaři a tím mu dává na jevo, že pokud může být vladař tak

---

²¹ XENOFON. *Řecké dějiny*. 46. svazek Praha: Svoboda, 1982. ISBN nevedeno. s 241.

čestný a čistý, tak obyčejný občan může takový být také. Svým způsobem jde o nekrolog.

„Nedovolil, aby mu byla postavena socha, ačkoliv nebylo málo těch, kteří ho tím chtěli obdarovat, na druhé straně si neúnavně stavěl pomníky svého ducha; to první považoval totiž za dílo sochařů, to druhé za své vlastní dílo; to první si podle něho pořizují bohatí, to druhé dobří.“²²

O Kýrově výchování

(377 př. n. l.)

Toto Xenofonovo dílo je v nové podobě přeloženo profesorem Josefem Hrušou.²³ Jak již ve svém úvodu k tomuto dílu uvádí, tak první a do této chvíle jediný překlad byl pořízen jedním z českých humanistů 17. století Abrahamem z Gynterrodu, což byl starší jednoty bratrské a farář v Kopidlně. K prvnímu vydání tohoto překladu došlo v Praze v roce 1605 v tiskárně, která patřila dědicům Daniela Adama z Veleslavína. Tento překlad byl ještě několikrát vydán, naposledy J. V. Rozumem ve Staročeské bibliotéce roku 1856. Abraham z Gynterrodu svůj překlad doplnil Xenofonovým životopisem a dalšími různými přídávky pro co největší čtenářův užitek.

„Příkladové cnosti Cyrových, v této první knize se zavírajících.

1. Poslušensství, že rodičův, děda i učitelův svých ve všem poslušen a poddán byl a jim rád se v hod učiniti hleděl.
2. Pilnost v učení věcem jemu předloženým, v nichž i jiné všecky převyšovati usiloval a zvláštní chuť k vyrozumívání mnohým potřebným věcem, na kteréž se rozumných lidí doptával, jako i válečnému běhu a co polnímu hejtmanu náleží, zvláštní pilnosti otce svého, když již s vojskem perským vytáhl, se dotazoval.
3. Hrdinská a právě heroitská mysl, že i k myslivosti i k válečným věcem zvláštní chuť měl hned z své mladosti.

---

²² XENOFON. *Vzpomínky na Sókrata*. 1. svazek Praha: Svoboda, 1972. s. 381.

²³ Narodil se 17. 4. 1882 v Libějovicích, u Vodňan, zemřel 4. 5. 1954 v Praze, byl to překladatel z latiny, starověké řečtiny a angličtiny.

4. Přívětivost, dobrotivost²⁴ i poslužitedlnost²⁴. I v pacholetství svém ke všechněm byl přívětivý, a každému něco dobrého hleděl způsobiti, odkudž sobě hned z mladosti u všechněch lásku získal.
5. Pobožnost²⁴, že všecky věci a předsevzetí svá od božské služby začínal, jakž i tedáž, když za nejvyššího zvolen byl, před tažením Bohu oběti obětoval a s vzýváním pomoci jeho na vojnu táhl.²⁴

A tento cíl se snažil splnit i profesor Josef Hruša ve svém novém překladu.

Dílo *O Kyrově vychování* je koncipováno do osmi částí a jeho děj začíná ve starověku kolem 4. století př. n. l. v zemi zvané Persie. Hlavní postavou tohoto díla je Kyros, následník trůnu perského krále. Kyros je už od svého útlého dětství velice rozumný a mravně dokonalý a vyspělý. Celý příběh je prokládán mnoha složitými dialogy, které umocňují atmosféru příběhu.

„Když se sešli, takto k nim promluvil:

Přátelé a spojenci, vřelé díky bohům za to, že nám dali dosáhnouti toho, čeho jsme se pokládali za hodny. Dál jeho promluva k přátelům pokračuje na dalších dvou stranách. Přesto, že je to možná mnoho, umocňují tato vyjádření hlavního hrdiny celý příběh. Z celého tohoto vyprávění jde zcela zjevně vycítit autorův ideál hrdiny. Po celý příběh hrdina neudělá jediný poklesek a vždy je spravedlivý a čestný. Již jen na základě umění rétoriky se k němu někteří nepřátelé odtáčí předem a přidávají se k němu bez boje. Celý příběh vypovídá jeden lidský život, jeden lidský život hrdiny, ideálu vládce jak po mravní stránce, tak po tělesné stránce.²⁵

Celý děj díla je zakončen monologem Kyra, který se vyzpovídává ze života a obhájí své skutky. Nakonec Kyros umírá. „Ale nyní je třeba skončit, neboť že mi duše již odchází z míst, odkud – jak se zdá – všem lidem začíná mizeti nejdříve. Chce-li tedy někdo z vás buď mi podat ruku, nebo se mi podívat do očí, dokud ještě žiji, ať přistoupí. Ale až se zahalím, prosím vás, synové, aby se už nikdo z lidí nedíval na mé

---

²⁴ XENOFON. *Cyropaedie*. 1. svazek Praha: Jan Václav Rozum, 1856. ISBN neuvedeno. s. 68 – 69.

²⁵ XENOFON *O Kyrově vychování*. 2. svazek Praha: Melantrich, rok nezj. Kapitola VII Po vítězství, ISBN neuvedeno. s. 184.

tělo, nikdo, ani vy! Peršany však všechny a spojence zvete k mému hrobu, potěšit se spolu se mnou, že už budu v bezpečí, že se mi už nemůže stát nic zlého, ať se spojím s bohem, ať už nebudu nic. Všem, kteří přijdou, prokažte dobro, kolik myslíte, že se patří při památce muže blaženého, a propouštějte je. A jako poslední ponaučení si pamatujte, že činíce dobře přátelům, budete moci trestat i nepřátele. Buďte zdraví, drazí synové, a vyříd'te tento pozdrav jakoby ode mne i své matce. Také vy všichni přítomní i nepřítomní přátelé, buďte pozdravení! Sbohem! Po těchto slovech podal všem ruku, zahalil se a tak zemřel.“²⁶

„Jde tedy spíše o filozoficko-historický román na historicko-dobrodružné motivy, než o věrné líčení toho, co bylo.“²⁷

Myslím si, že smyslem výchovy tohoto díla je výchova zdatného soběstačného jedince jak po rozumové, tak po tělesné stránce. Jeho hlavní charakterové vlastnosti jsou spravedlnost, oddanost, loajálnost, přátelství, pravdomluvnost, rovnostářství, čest a názorová stálost, směřoval k mravní dokonalosti. Ve své výchově odsuzuje zejména závist a lež, na druhou stranu podporuje soutěživost. Většina jeho myšlenek je určitě aplikovatelná na dnešní dobu. Žádný z jeho myšlenkových cílů bych nedokázal označit za nepravdivý pro dnešní dobu. Jedině snad trochu rovnostářství. Dílo „O Kyrově vychování“ je ve své podstatě líčení života Kýra a autor chce zejména upozornit na to, jak by měl být ve své době vychováván všestranný muž. Jaké by měl mít vlastnosti a jak by měla probíhat jeho výchova. Zde jsou zřejmé jeho výchovné poznatky a názory.

3.2. Odborné spisy

Republika Lacedemoňanů

(387 př. n. l.)

Lakedaimónion politeia je jedním z jeho děl, které oslavují Spartu a její politické zřízení. Jak již víme, Xenofon byl obdivovatelem oligarchistického zřízení ve Spartě.

---

²⁶ XENOFON *O Kyrově vychování*. 2. svazek Praha: Melantrich, rok nezj. Kapitola VIII Stáří a smrt, ISBN neuvedeno. s. 225.

²⁷ CIPRO, M. *Prameny výchovy*. 1. svazek Praha: Miroslav Cipro, 1991. ISBN neuvedeno. s 46.

Tento obdiv dal najeho také v tomto díle, kde se zmiňuje o spartském zřízení a charakterizuje v něm spartskou výchovu. Xenofon právě oproti tomu zpochybňuje zřízení v jeho rodných Athénách, kde právě není spartská výchova. Děti se tam učí podobně jako dnes, kdežto Xenofon chtěl, aby výchova byla postavena na tvrdých základech. Spartská výchova byla založena také na tom, že podněcovala mezi mladíky rivalitu a soutěživost. Sparta v té době fungovala na principu otroků: Heilóti byli druh otroka, kterého měl každý svobodný Sparťan přiděleného a podle postavení sparťana jich měl samozřejmě více. Tito otroci pracovali doma, na poli, a starali se o chod domácnosti, tak jako ve středověku služebnictvo. Svobodný Sparťan směl pouze válčit, nebo sloužit v politice. Mladí Sparťané samozřejmě muži, žili spolu a trávili spolu mnoho času. Ženit se směli až po dovršení věku 30-ti let, ale i potom mnohdy sparťané zůstávali spolu. Po dovršení 30-ti let se také mohli účastnit zasedání. Byl to zakonzervovaný systém, který se v ničem neměnil a to byla v té době jeho výhoda.

„Lykurgos, místo aby každému dítěti přiděloval otroky za učitele, jmenoval k tomu účelu jednoho z hlavních úředníků, který se nazýval pedonom. Dal mu pravomoc je shromažďovat, bdít nad nimi, a nedbalce přísně trestat. Přidělil mu mladíky opatřené metlami, aby je potrestali, když to bylo třeba. Výsledkem je, že ve Spartě existuje velká zdrženlivost spojená s velkou poslušností.“²⁸

„Xenofon zdůrazňuje, že právě „výchova námahou“ tak jak ji Lykurgos umně odstupňoval je klíčem ke spartské „zdatnosti“²⁹

Hieron neboli Kniha o Tyranidě

(377 př. n. l.)

Toto dílo Xenofona je postaveno jako rozprava mezi tyranem Hierónem a básníkem Simónidém. Vedou mezi sebou vášnivou rozpravu, kde se vyjadřují k tomu, jaký je rozdíl mezi životem chudě, prostého občana a vládce, vlivného muže. Hierón poukazuje zejména na lži, přetvářku a falešná přátelství a falešnou oddanost, nemůže

---

²⁸ CIPRO, M. *Galerie světových pedagogů*. Praha: Miroslav Cipro, 2002. ISBN 80-238-7452-7, s. 41.

²⁹ CANFORA, L. *Dějiny řecké literatury*. Praha: Koniasch Latin Press, 2004. ISBN 80-85917-69-6, s. 311.

svévolně cestovat a využívat svobodu průměrných občanů. Simónides mu oporuje a říká mu, že i vladař je schopen mravních zásad a je schopen mít u sebe čestné lidi, kterým může věřit. Také vladař je schopen některé věci odložit, či předat na jiného a získat tím volno pro svůj „volný čas“. Xenofon v jiných svých dílech takto o vladařích nepíše, je to spis, ve kterém se vyjadřuje částečně na obranu mocných a z výchovného hlediska nám dává informace, že šťastný není ten, kdo je bohatý, ale ten kdo žije mravně správně. Prakticky se toto dílo typově blíží Xenofonově sokratově literatuře, protože se jedná také spíše o zadokumentování rozprav a rozhovorů

Dílo je rozděleno na 11 částí. Pokaždé má rozprava jiné téma a pokračuje dále.

„Dále, když se prostí občané zúčastní nějakého tažení do nepřátelské země, věří, že budou v bezpečí, až se zas vrátí domů, kdežto vladaři si jsou vědomi toho, že nejvíc nepřítel budou mít kolem sebe tenkrát, až budou znova ve svém městě.“³⁰

O jezdeckví, O lovu

Tyto dva Xenofonovy spisy z nichž není jisté zda spis O lovu skutečně napsal Xenofon pojednávají o povinnostech velitele vojenské jízdy a lovce. Oba tyto spisy vznikly v době, kdy se právě do popředí dostávaly takto druhy dokumentů doplňujících teorii vojenství.

O státních příjmech

(355 př. n. l.)

Tento spis je napsán o Xenofových rodných Athénách. Ve spise se vyjadřuje k hospodářské situaci v Athénách, popisuje zde daně, cla a další státní příjmy a také výdaje. Do té doby politika Athén založená na vykořisťování spojeneckých států přivedla Athény na mizinu na pokraj finanční katastrofy. Právě na základě tohoto sepsal Xenofon svůj spis o státních příjmech a jelikož byl znalý situace v Athénách dokázal

---

³⁰ XENOFON. *Vzpomínky na Sókrata*. 1. svazek Praha: Svoboda, 1972. ISBN neuvedeno. s. 330.

tuto skutečnost přesně vylicít v tomto spise. Odsoudil Athénskou vládu. Cílem řady jeho návrhů bylo přispět k obnovení Athénské ekonomiky. Jádro Xenofonova oživení Athénské ekonomiky však tvoří zvýšení těžby stříbra a nasazením otroků by se ekonomika mohla vzchopit. Jeho plán byl na 5 – 6 let. Bohužel by byla potřeba mnoho otroků, na které nebyly peníze. Tyto peníze by Athénám zapůjčili zámožní Athéňané. Tento projekt by přinesl Athénám do 6-ti let blahobyt. Bohužel tento nápad ztroskotал a i přesto, že byl Xenofonem rozebrán do detailu, byl brán Athéňany spíše za utopii.

„Vynos z otroků by tedy nebyl jediným zdrojem zvýšení životní úrovně v našem státě, ale protože by se kolem dolů soustředilo velké množství lidí, pramenily by četné příjmy i z tamnějšího tržiště, ze státních domů v sousedství stříbrných dolů, z pecí a ze všeho, ostatního. Vždyť zajisté i tam by vzniklo lidnaté město, kdyby byla provedena tato opatření, a pozemky by tam měly pro jejich majitele stejnou cenu jako v bezprostředním sousedství Athén.“³¹

3.3. sokratovské spisy

Vzpomínky na Sokrata

(369 – 366 př. n. l.)

Toto dílo je rozděleno na čtyři knihy. Jde o dílo, které nám líbivým způsobem přibližuje život, dílo a názory velkého muže starověku – Sokrata. Jde o jedno z děl, které jsou dokladem o tom, kdo vlastně Sokrates byl a dokladuje skoro až autobiograficky jeho životní dílo. V díle jsou uvedeny v částech jeho rozpravy o nejrůznějších věcech běžného života. Z každé jeho rozpravy si lze vzít ponaučení. Každá jeho rozprava je jako by byla připravovaná dopředu a ne dílem génia Sokrata. Díky tomuto dílu zjistíme jaký byl Sokrates člověk, že to byl člověk hledající absolutní pravdu a žijící podle všech zákonů ať již přírodních, tak světských. Zde je vidět, že je to člověk zbožný se silnou vírou. Z díla je zřejmé, jak moc ovlivnil Sokrates Xenofona a i

---

³¹ XENOFON. *Řecké dějiny*. 46. svazek Praha: Svoboda, 1982. ISBN nevedeno. s. 324.

z tohoto díla lze vyčíst, jaký vlastně byl Xenofon, který byl žákem, přítelem a doživotním obhájcem Sokrata.

První kniha

Xenofon se snaží dokázat, že obvinění Sokrata z toho, že neuznává Athénské bohy a kazí athénskou mládež, jsou neoprávněná a mylná. Jeho obhajobu staví na tom, že uvádí Sokratovy názory na bohy a na lásku, na druhou stranu se Sokrates snaží dokázat, že bohové existují a starají se o vše živé. Sokrates neustupuje ze svých zásad a odmítá kritiku svého života přístupu k němu, jako základní lidskou ctnost doporučuje sebeovládání a varuje přátele před vychloubáním se znalostmi, které nemají. Je mu vytýkáno Antifóntem, že se špatně obléká, špatně jí a zdarma učí.

Druhá kniha

Sokrates rozmlouvá s Aristippem o ctnosti a sebeovládání a snaží se na svou stranu svést Herákla. Sokrates napomíná svého syna, aby byl vděčen své matce a choval ji v úctě, poté domlouvá Chairekratovi, aby žili on a jeho bratr svorně vedle sebe, poukázal na cenu přátelství a rozmlouvá o hodnotě přátel s Antisthenem, poté se jeho rozmluva obrátí na Kritobúla, kterému radí, kterak vybrat si přátele a jak s nimi jednat. Aristarchovi Sokrates říká, že by se měl věnovat takové činnosti, která je užitečná a přinese jeho rodině blahobyť, uznání a spokojenost. S Euthérem vede Sokrates rozhovor o zodpovědnosti a radí Kritónovi, bránit proti obvinění od křivých žalobců. Sokrates nabádá Diodóra, aby pomohl Hermogenovi a tím si ho zavázal jako přítele.

Třetí kniha

Rozprava Sokrata o tom, jak má vypadat člověk, který touží po úřadě, jak by měl být vzdělán. Poté rozprávěl o povinnostech vojevůdce, a jaké znalosti musí ovládat velitel jízdy, Níkomachidovi dokazuje, že pokud chce být dobrý hospodář, musí mít vlastnosti vojevůdce. S Periklem řeší, jak by šlo obnovit statečnost Athéňanů a aby zbraně získali nové úspěchy. Sokrates přesvědčí Glaukóna, že na to, aby se mohl podílet na správě

státu, musí být důkladně připraven. Sokrates povzbudí Charmida, aby se věnoval veřejné činnosti. Sokrates rozmlouvá s Apistippem co je vlastně krásné a co je dobré. Sokrates podává výklad některých pojmů. Sokrates rozmlouvá o podstatě umění s výtvarnými umělci, poté rozmlouvá s hetérou Theodotou, jak získat oddaného přítele. Dokazuje Epigenovi, jak je pro tělo a duši důležité tělesné cvičení, poté začne s vtipnými výroky. Příklady toho, jak vede Sokrates své přátele ke střídmosti v jídle.

Čtvrtá kniha

Sokrates uvádí, že bez výchovy je nadání a bohatství ke škodě, rozmlouvá s Euthydémem a vyvozuje z toho závěr, že by měl každý nejprve poznat sám sebe, poté Euthydémovi dokazuje, že se bohové o lidi starají a ti mají mít na oplátku k nim důvěru a ctít je. Sokrates rozmlouvá o přirozených zákonech a spravedlivosti s Hippiou. Sokrates rozmlouvá s Euthydémem a to ukáže, jak Sokrates přispívá k výchově členů společnosti. Při rozmluvě s Euthydémem dává Sokrates příklady své dialektiky. Sokrates vysvětluje jak moc je potřebné teoretické vzdělání v matematice, geometrii apod. Pojednání o tom, že Sokratova smrt přinesla hanbu jeho soudcům, načež Sokrates zemřel jako nejlepší a nejšťastnější muž.

„Neplatí všude zákon, že je třeba splácet obrem tomu, kdo nám učinil dobro?

„Jistě,“ odpověděl Hippiás. „Avšak i tento zákon je překračován,“

„A kdo překračuje tento zákona, není za to trestán tím, že nikde nenajde dobré přátele a že je nucen běhat za takovými lidmi, kteří ho nenávidí? A není pravda, že ti, kteří prokazují dobro lidem, s nimiž se stýkají, jsou dobrými přáteli, kdežto ti, kteří takovým lidem dobro nesplácejí, jsou jimi pro svou nevděčnost nenáviděni, avšak přesto stéle za takovými lidmi dolézají, neboť hlavní pohnutkou jejich jednání je mít ze všeho co největší prospěch?“³²

---

³² XENOFON. *Vzpomínky na Sókrata*. 1. svazek Praha: Svoboda, 1972. ISBN neuvedeno. s. 166.

Hostina

Toto dílo se opět zabývá Sokratem a jeho odkazem. Xenofon zde vyličuje hostinu pořádanou na počest Autolykova vítězství v pankratiu a pro jeho otce. Hostinu na jeho počest uspořádal Kalliás. Jsou pozváni hosté jako Sokrates a jeho přátelé Kritobúlos, Hermogenes, Antisthenes a Charmides. Proběhla zde tedy po Sokratovsku rozprava. Autolykos si sedl vedle svého tce a ostantí hosté si lehli na lehátka. Všechny hosty překvapila krása Autolyka. Tak jedli a nikdo neřekl jediné slovo. Pak za nimi přišel na hostinu nepozvaný Filippus, známý šprýmař. Po jídle se zaposlouchali do hudby a vedli debaty o všm možném, o víně, tanci, výcviku statečnosti, voňavkách a výchově žen. Sokrates podnítil u každého ze společnosti, aby mu řekl v čem je lepší, než ostatní a na čem si nejvíce zakládá. Všichni se k tomu vyjádří a debata pokračuje dál. Na základě toho však vznikl spor mezi Sokratem a Kritobúlem, kdo z nich je krásnější. Hermogenes je zamlklý a tak si jej Sokrates dobírá. Mezitím Syrákúsan žárli na Sokrata s snaží se jej zesměšnit, jenže Sokrates svou umírněností a vtipností odolá. Potom Sokrates žádá Syrákúsana, aby předváděl míň nebezpečnou a obvyklejší zábavu, než dosud. Sokrates vede svůj monolog a dokazuje všem, že láska duševní je více, než tělesná láska, že ta přetrvá všechno a neztrácí na kráse a toto uvedl na příkladu Kalliově a Autolykově. Poté Autolykos a Lykón odcházejí, Syrákúsanův chlapec a dívka předvedou ještě mimické představení, ketré má velký úspěch. Potom se hosté rozejdou.³³

Je to dokument, který zachycuje Sokrata a přibližuje jeho dílo tehdejšímu i současnému čtenáři. Když se podíváme na mnohá z děl Xenofona, zjistíme, že velmi často působil spíše jako dokumentátor, v dnešní době možná reportér, který zachycuje život starověkého Řecka a také život svého učitele Sokrata. I když se tady zmiňujeme pouze o Xenofonovi, není jediným, kdo o Sokratovi psali. Byl to také jeho další žák Platón a další. Ale snad pouze u Xenofona je z jeho spisů patrné, že mu šlo o to velebit člověka, vzor ideálního správného Řeka.

„Ale Sokrates pravil: „Přes to se mu žádným podobenstvím neposmívej, aby ses sám nepodobal tupícímu.“

---

³³ Srov. XENOFON. *Hostina*. Praha: Bohuslav Hendrich, 1941. ISBN neuvedeno. s. 14 - 83

„Ale připodobním-li ho ke všem řádným a nejlepším lidem, mohl by leckdo zase mne připodobnit právem spíše k chvalořečníku než tupiteli.“³⁴

Sokratova obhajoba

(384 př. n. l.)

V tomto díle se Xenofon snaží přiblížit dobu před soudem se Sokratem, samotný soud a také dobu po soudu. Snaží se zde ukázat, co byl Sokrates za člověka, že si nezasloužil zemřít a právě závěrem píše, že vlastně Sokratova poprava nebyla trestem pro Sokrata, ale pro ty, kteří prahli po jeho krvi. Byl obviněn z toho, že věří v jiné bohy a také z toho, že kazí Athénskou mládež.

„Hermogenés totiž říkal, že když viděl, že Sokrates mluví o všem možném, jen ne o procesu, vyzval ho:

„Neměl bys, Sokrate, myslit i na to, co řekneš na svou obhajobu?“

On prý mu na to nejdřív odpověděl:

„Nezdá se ti, že jsem strávil přípravou této obhajoby celý život?“

Hermogenés prý se zeptal:

„Jak to?“

„Protože jsem za celý svůj život ani jednou nepřestoupil právo; to je podle mne ta nejkrásnější příprava obhajoby.“³⁵

Zde Xenofon právě poukazuje na jednoho z mocných filozofů starověku a přibližuje čtenářům vzor vzdělaného muže té doby, který je vyrovnaný a smířený s osudem, ať již je tento jakýkoli.

Ekonomika – Oikonomikos – O prosperující domácnosti

(362 – 361 př. n. l.)

Jako všechny Xenofonovy spisy je toto jeho dílo psáno také v antické próze. V tomto díle se Xenofonovi podařilo zkombinovat praktické i etické rady týkající se zemědělství a jiného hospodaření. Tato kombinace byla v té době unikátní. S nadsázkou

---

³⁴ XENOFON. *Hostina*. Praha: Bohuslav Hendrich, 1941. ISBN nevedeno. s. 66-67.

³⁵ XENOFON. *Vzpomínky na Sókrata*. 1. svazek Praha: Svoboda, 1972. ISBN nevedeno. s. 231.

se dá říct, že Xenofon jako první začal psát o podnikatelské Etice. Přesto, že se toto dílo jeví jako nevýznamné, je jediným dílem starověkého Řecka, které nám objasňuje život a hospodaření antické rodiny. Zde můžeme právě vidět, že se Xenofon tímto dílem snažil o výchovu v rodině a výchovu ke správnému hospodaření. Toto dílo je řazeno mezi Sokratovskou literaturu, protože je zde vlastně Sokrates postaven k rozpravě se smyšleným Isomachem o praktických věcech běžného života. Toto Xenofonovo dílo bylo vzorem Ciceronovi při jeho tvorbě díla O povinnostech.

„To pak, Kritobule, já vykládám, vece Sokrates, poněvadž ani lidé úplně blažení nemohou se rolnictví zdržovati. Zdá se totiž, že péče o ně jest zároveň jakousi rozkoší a zvelebováním domácnosti a cvičením těla, aby schopno bylo toho, co přísluší muži svobodnému.“³⁶

---

³⁶ XENOFON. *Drobné spisy*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1904. ISBN neuvedeno. s. 27

4. Sokrates a jeho dílo

Sokrates žil v letech ca 470 – ca 399 př. n. l. Pocházel z rodiny athénské sochaře a po svém otci byl také sochařem. Přesto, že za celý svůj život nenapsal jediný spis, je dodnes považován na klasika řecké pedagogiky a pedagogiky vůbec. Co nenapsal Sokrates sám, to o něm napsali jeho věrní žáci jako Xenofon a Platón. Svým učením ovlivnil jak své žáky, tak celé dějiny pedagogiky.

Právě z Řecka, z období antiky si i dnes moderní pedagogika připomíná sokratovu metodu rozhovoru v podobě jak ji vyjádřil Platón ve spise Menon. Je brána za základ heuristických postupů.³⁷

Metoda spočívala v tom, že Sokrates pouze dával otázky všem svým žákům a spoluobčanům, čímž odhalil rozpory v jejich názorech.³⁸

Sokratova maieutická metoda spočívala vlastně v tom, že otázkami provokovala toto apriorní dědictví, probouzela ony vrozené formy logického myšlení, aby je naplňovala systematicky uspořádanou obecně lidskou zkušeností. Je to metoda, jejíž podstata je stále moderní, ať ji nazýváme metodou sokratickou, iluminativní, aktivizující, problémovou či jakkoli jinak.³⁹

Chtěl, aby jeho žáci používali vlastní rozum a nad věcmi přemýšleli. Tímto si proti sobě počítal mnoho vlivných mužů starého antického Řecka. Sokrates se snažil celý svůj život o absolutní dobro. Byl pozoruhodný, fyzicky odolný, laskavý a vlídný muž. Dokázal na lidi zapůsobit svým osobním šarmem, sebeovládáním a svou zvědavostí. Svou povahou si získal velké zástupy oddaných přátel, žáků a posluchačů jak z řad obyčejných občanů, tak vážených filozofů a také okázalých mužů Antiky, jako byl Alkibiades⁴⁰, nebo Kritias⁴¹. A právě přátelství s jeho žákem Kritiasem mu přinesla značné potíže. Kritias se v roce 404 př. n. l. stal vůdcem krvavého režimu „Třicet

---

³⁷ Srov. SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha: Grada Publishing a. s., 2007. ISBN 978-80-247-1821-7, s. 181.

³⁸ Srov. PETTY, G. *Moderní vyučování*. Praha: Portál s. r. o., 2008. ISBN 978-80-7367-427-4, s. 162.

³⁹ CIPRO, M. *Galerie světových pedagogů*. Praha: Miroslav Cipro, 2002. ISBN 80-238-7452-7, s. 25.

⁴⁰ Alkibiades (ca 450-404 př. n. l.), strůjce koalice, která ztroskotala u Mantineie, byl odvolán ze Sicílie, byl totiž podezřelý z poškození Hermových soch u Athén a za zinscenování světských parodií na eleusinské mystérie

⁴¹ Kritias (ca 460 – 403 př. n. l.) Byl to inteligentní a bezcharakterní muž, který byl v čele krvavého režimu v Athénách známého pod názvem „Třicet tyranů“

tyranů“, který zde vládnul od r. 404-403 př. n. l. Během tohoto roku popravili 1500 athénských občanů a 5000 jich poslali do vyhnanství. Důvěra Kritia v Sokrata přerostla v to, že umožnili stát se členem politické elity a jménem krutovlády „třiceti tyranů“ mu přikázali zatýkat politické odpůrce. Toto však dobrý Sokrates odmítl. Potom vláda „Třiceti tyranů“ po roce skončila a vůdci byli postaveni mimo zákona. Ostatní se dočkali amnestie, podpořená pokutami. Avšak rozhořčení Athénských obyvatel přineslo řadu soudních procesů, z nichž proslul právě proces proti Sokratovi. Nad samotným Sokratem se tedy stahovala mračna. Jeho přátelství s Kritiasem se mu vymstila. Sokrates sám neměl valné mínění o demokracii v Athénách, což proti němu popudilo další a další vysoké hodnostáře. Navíc se veřejně postavil proti athénskému lidu, když odsuzoval rozsudek smrti pro vojevůdce po vítězné bitvě u Arginus⁴². Athénská společnost se bála dalšího Spartského vměšování a tak se snažila odstranit všechny takzvané volnomyšlenkáře. A tak se Sokrates dostal před hrdelní soud. Obžaloba ho nařkla z toho, že kazí mládež a nevěří v athénské bohy. Byl shledán vinným. Přesto podle athénského práva měl možnost navrhnout alternativní trest, např. vyhnanství. Jak však po rozsudku řekl, bylo to by to proti jeho občanským povinnostem opustit Athény. Proto místo toho požádal soud, aby byl označen jako veřejný dobrodinec. Toto je však popudilo tak, že Sokrata odsoudili k trestu smrti. Celých třicet dní po rozsudku Sokrates vypil sklenici bolehlavu a zemřel. Sokratova smrt byla brána jeho žáky a přívrženci jako oběť svobody svědomí, stala se z něj legenda. Přestože po sobě nezanechal žádnou písemnou zmínku, žádné své dílo, měl bezpočet následovníků. Odmítal názor o podmíněnosti poznání, hodnot nebo morálních norem sofistů, věřil, že pokud se bude ptát dost důsledně, tak musí nakonec dospět k absolutní pravdě.⁴³ „Sokratova etika však se daleko nevyrovná jeho theoretické filosofii. Byl příliš intelektuální, příliš chladný, příliš nesociální, příliš antický. Jeho slavná slova ke Kritónovi v dialogu Faidón, „já však se řídím rozumem“ se stala heslem suchých dogmatiků, cyniků, stoiků, na doklad, že rozum pro mravnost nestačí.“⁴⁴

---

⁴² Bitva u Arginus – Námořní bitva (406 př. n. l.). Athény zde zvítězily, avšak bouře jim neumožnila zachránit posádky z potopených lodí. Vojevůdci byli tedy obviněni a 6 z nich bylo popraveno.

⁴³ CIPRO, M. *Prameny výchovy*. 1. svazek Praha: Miroslav Cipro, 1991. ISBN neuvedeno. s. 25-36.

⁴⁴ RÁDL, E. *Dějiny filosofie. Starověk a středověk*. Praha: Jan Laichter, 1932. ISBN neuvedeno. s. 154.

5. Vztah Xenofona a Sokrata

Jak jsme již výše uvedli, Sokrates a Xenofon byli vůči sobě v úzkém vztahu. Sokrates byl Xenofonův učitel. Xenofonův obdiv k Sokratovi a k jeho učení je znám. Byl jedním z těch žáků, kteří byli přesvědčeni o Sokratově nevinně a i přes špatné politické prostředí stál na jeho straně. Svou Sokratovou obhajobou zveřejňuje, jaký vlastně Sokrates byl a popisuje okamžiky předcházející soudu se Sokratem, samotný soud se Sokratem a také okamžiky po odsouzení Sokrata. Napsal několik děl o Sokratovi, tyto díla se označují jako Sokratovské spisy. Sokrates sám žádný spis nenapsal. Především díky jeho žákům, zejména Xenofonovi, který o Sokratovi psal, jsou tyto díla právě jedny z těch, které nám dokládají, kým a kdo vlastně Sokrates byl. Dávají nám obraz jeho doby, jeho učení a jeho života, jeho smýšlení a jeho postoje v nejrůznějších činnostech. Přesto, že mnoho současníků namítne, že Xenofon jako spisovatel byl spíše vypravěč a jeho díla jsou spíše povrchová z historického hlediska neobjektivní. Jsou spíše něco jako pestře převyprávěný příběh na papíře, jeho odkaz je určitě zřejmý a nedocenitelný. Při porovnání obou velkých Řeků své doby Xenofona a Sokrata vyvstane spíše otázka, v co vlastně věřili. Sokrates učil a věřil v absolutní pravdu, a jak sám vypráví, v některých spisech Xenofonových nikdy se nedopustil ničehož, čím by překročil zákon. Xenofon jako velký obdivovatel Sokrata a jeden z jeho nejvěrnějších se snažil jít v jeho stopách. Během 4 let Sokratovo učení Xenofona ovlivnilo natolik, že převzal i Sokratovo etické myšlení, které ho do konce života ovlivňovalo. Ve svých poutavých spisech jako jsou O Kyrově vychování, či Anabáze se snaží zachytit tehdejší dobu, odvahu a chrabrost, ve které věřil a snažil se je v těchto dílech popsat. Xenofon neměl důvěru v demokracii a věřil spíše ve spartskou oligarchii, což by podle něj byl lepší politický systém v Athénách, než jejich demokracie. Odmítal, nebo spíše nevěřil vládě demokracie a to ve svých spisech mezi řádky také zmiňuje. Nedůvěru vůči demokratickému zřízení v Athénách s ním sdílel také Sokrates. Snad možná to byl jeden z důležitých důvodů, proč zůstal Xenofon Sokratovi věren až do své smrti.

6. Závěr

Ve své práci jsem se snažil přiblížit život ve starověkém Řecku mezi Městskými státy a jejich válkami. Šlo mi nejdříve o to zmapovat tuto pohnutou, válkami obklopenou dobu starověku. Období, kterému jsem se věnoval, bylo období v letech 559 – 323 př. n. l. Zdokumentovat toto období chronologicky a to zejména z pohledu Athén a Sparty se mi podařilo, snažil jsem se vyvarovat nedůležitých událostí té doby. Nedůležitých z pohledu Athén či Sparty, ne v celém kontextu té doby. Události, které Athény či Spartu ovlivnily jen okrajově, nebo vůbec jsem se snažil vytěsnit proti důležitým událostem starověkého Řecka. Stěžejní bylo zachytit tuto dobu, její prostředí a náladu. Z této doby jsem se věnoval na tehdejší poměry velice všestrannému Řekovi Xenofonovi a jeho dílu, které má určitě velice podstatný vliv i na moderní dobu.

Dále jsem se snažil více přiblížit vztah Xenofona a jeho učitele Sokrata. Také události, které ovlivňovaly Xenofonovo dílo a jeho postoje vůči státu a také vůči občanům. Xenofonovy názory na výchovu ve starověkém Řecku byly postaveny právě na spartských základech. Tyto jeho názory ve výchově se odrážely ve vztahu k demokratickým Athénám. V dnešní době lze Xenofonovy názory a závěry zcela jistě uplatnit ve výchově, jelikož základem jeho výchovy byla mravní čistota a morálka jedince. Také se mi představením díla Xenofona a jeho rozborem podařilo ukázat všestrannost Xenofonova díla. Ač to ve své podstatě nebyl žádný filozof, byl ceněn za svůj přínos jak literatuře, tak výchově. Jeho spisy byly obdivovány již za jeho života, dokonce dostával zapláceno, ale většímu ohlasu se těšily až po jeho smrti a to právě tehdejší mocností Římem. Myslím, že zcela není doceněn jeho přínos literatuře, pedagogice a také filozofii, protože jen díky hlavně jeho spisům máme dnes povědomí o životě Sokrata a také o životě v tehdejším starověkém Řecku. Spisy jako *Oikonomikos*, jsou cenné pro svůj přínos, jelikož nám sdělují vypadala rodina ve starověkém Řecku. Další jeho spisy, které jsou nesmírně důležité právě z hlediska historického a to spisy spadající do kategorie historické. Mezi tyto spisy spadají jak „válečná reportáž“ *Anabáze*, tak *O Kýrově vychování*, v neposlední řadě Řecké dějiny od roku 411 př. n. l., kterými Xenofon navázal na dílo historika Thúkýdida, který napsal dílo „*Dějiny Peloponéské války*“, které jsou právě do roku 411 př. n. l. Nakonec napsal drobný spis *Agésiláos*, kde velebil Spartského krále. Všechny tyto spisy psal Xenofon svou antickou prózou. Dnes si můžeme četbou jeho díla prohloubit znalosti o tom, co je to spartská

výchova, v čem má své klady a v čem své zápory, do jaké míry se dá použít v dnešní výchově. Jeho sokratovská díla nám přiblíží ideál antického řeka, jeho vlastnosti, jeho způsoby komunikace a jeho mravní zásady. Bohužel však právě v Antice a zejména v Athénách docházelo k mocenským převratům, k vyhošťování athénských občanů a dokonce za vlády 30-ti tyranů vlastní Athénská Oligarchie povraždila 5000 obyvatel vlastního lidu, což svědčí o politické nestálosti starověku, zejména v období po roce 559 př. n. l.. Díla a odkaz, který po sobě zanechala tato doba jsou opravdu nepostradatelná a byla základem pro mnohá odvětví západní kultury.

Seznam použitých zdrojů

- XENOFON. *Řecké dějiny*. 46. svazek Praha: Svoboda, 1982. ISBN neuvedeno
- CIPRO, M. *Prameny výchovy*. 1. svazek Praha: Miroslav Cipro, 1991. ISBN neuvedeno.
- XENOFON. *O Kyrově výchování*. 2. svazek Praha: Melantrich, rok nezj. ISBN neuvedeno.
- XENOFON. *Anabaze*. 1. svazek Praha: Odeon, 1974. ISBN neuvedeno.
- GRANT, M. *Klasické Řecko*. Praha: BB art, 2004. ISBN 80-7257-079-X.
- XENOFON. *Vzpomínky na Sókrata*. 1. svazek Praha: Svoboda, 1972. ISBN neuvedeno.
- XENOFON. *Hostina*. Praha: Bohuslav Hendrich, 1941. ISBN neuvedeno.
- XENOFON. *Drobné spisy*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1904. ISBN neuvedeno.
- XENOFON. *Cyropaedie*, Praha: B. Rohlíček, 1856. ISBN neuvedeno.
- CANFORA, L. *Dějiny řecké literatury*. Praha: Koniasch Latin Press, 2004. ISBN 80-85917-69-6.
- CIPRO, M. *Galerie světových pedagogů*. Praha: Miroslav Cipro, 2002. ISBN 80-238-7452-7.
- SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha: Grada Publishing a. s., 2007. ISBN 978-80-247-1821-7.
- PETTY, G. *Moderní vyučování*. Praha: Portál s. r. o., 2008. ISBN 978-80-7367-427-4.
- XENOFON. *Cyropaedie*. 1. svazek Praha: Jan Václav Rozum, 1856. ISBN neuvedeno.

ABSTRAKT

LUZAR, K. *Výchova ve starověku u Xenofona.*

České Budějovice 2011. Bakalářská práce.

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky.

Vedoucí práce PhDr. Bc. Zuzana Svobodová, Ph.D.

Klíčová slova: Xenofon, Sokrates, výchova, Athény, Sparta, Persie, Peršané, Athéňané, Spartané, městské státy, starověk, starověké Řecko, Kyros, demokracie,

Práce se zabývá výchovou ve starověku, přímo ve starověkém Řecku v období od roku 428 – 354 př. n. l. Dále popisuje dějová období městských států Starověkého Řecka, včetně chronologických událostí. V tomto období se věnuje starověkému spisovateli Xenofonovi z Athén. Zde se věnuje zejména Xenofonovu životu, představením a rozboru jeho díla. Dále se věnuje také životu a dílu antického filozofa Sokrata a jeho vztahu s Xenofonem.

ABSTRACT

Xenophon's education in the ancient world

Key words: Xenophon, Socrates, Education, Athens, Sparta, Persia, Persians, Athenians, Spartans, city states, antiquity, ancient Greece, Cyrus, democracy

The bachelor work deals with the education in the ancient world, more precisely with the education in the ancient Greece in the period from 428 – 354 before J.C. It also describes different stages of City states, including chronological events. In that era, the work follows the ancient writer Xenophon from Athens where it describes Xenophon's life, performances and his work analysis. The work deals also with Socrates's life and work and describes the his relation to Xenophon.